

2.
KONWERGENCJA
KOMPETENCJI
– DEFINICJE
EDUKACJI MEDIALNEJ
I INFORMACYJNEJ

Anna Justyna Dąbrowska
Piotr Drzewiecki
Justyna Jasiewicz
Jarosław Lipszyc
Grzegorz D. Stunża

1. Nasze cele

W czasach społeczeństwa informacyjnego zadania z zakresu edukacji medialnej i informacyjnej stają się jednym z najważniejszych wyzwań stojących przed państwem. W ostatnim roku instytucje państwowe podjęły szereg inicjatyw, których celem jest fundamentalna modernizacja polskich szkół i podniesienie „kompetencji cyfrowych” polskiego społeczeństwa. Wśród tych inicjatyw szczególne miejsce zajmuje projekt Cyfrowa Szkoła, którego celem jest kompleksowe wdrożenie wykorzystania technologii informacyjnych i polepszenie dostępu do technologii cyfrowych dla uczniów klas 4-6 szkół podstawowych, a w dalszej perspektywie na kolejnych etapach edukacyjnych, jak również inicjatywy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego czy Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

Kluczowym problemem, z którym związana jest realizacja tak ambitnie postawionych zadań, jest kwestia kompetencji związanych z wykorzystywaniem technologii informacyjnych. Do tej pory nie został podjęty wysiłek zebrania i analizy stanu kompetencji medialnych i informacyjnych w Polsce. Niniejszy raport ma wypełnić tę lukę.

Kompetencje z zakresu pozyskiwania, oceniania i wykorzystywania informacji oraz bezpiecznego, twórczego korzystania z technologii informacyjnych są dziś rodzajem elementarza. Edukacja medialna i informacyjna ma wielkie znaczenie w budowaniu innowacyjności i kapitału społecznego. Jednak choć rozumiemy już szanse i zagrożenia związane z wykorzystaniem nowych technologii i mediów przez przyszłe pokolenia, to ciągle nie odpowiedzieliśmy sobie na podstawowe pytania o zakres i formę edukacji medialnej i informacyjnej. Choć dotyczy ona błyskawicznie zmieniającego się środowiska technologicznego (np. tradycyjna edukacja nie przewiduje dostosowania się do tak dynamicznych zjawisk jak serwisy społecznościowe, które w ogromny sposób oddziałują na normy społeczne), jako dziedzina naukowa zdążyła już wypracować skuteczne modele nauczania oraz podstawowe zakresy tematyczne, których rozwijanie jest konieczne, aby system edukacji sprostał wymaganiom społeczeństwa informacyjnego.

Jednocześnie z przyczyn historycznych ciągle trwają spory definicyjne o istotę i zakres tej edukacji – w przestrzeni publicznej funkcjonują wymiennie terminy edukacji medialnej, informacyjnej, cyfrowej, audiowizualnej i informatycznej. W dalszej części niniejszego tekstu chcemy zaproponować częściowe przynajmniej rozwiązanie tego problemu definicyjnego. Zasadniczo chcemy traktować łącznie te nakładające się na siebie pola, obejmując je wspólnym terminem edukacji medialnej i informacyjnej.

Podstawowym problemem, który blokuje rozwijanie się edukacji medialnej i informacyjnej w Polsce, jest brak kompleksowej analizy stanu kompetencji, potrzeb

społecznych, wreszcie modeli podnoszenia tych kompetencji. Niniejszy raport ma na celu określenie na podstawie istniejących danych, stanu kompetencji medialnych i informacyjnych w społeczeństwie, a zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej i nauczycieli. Dlatego na raport ten składają się analiza stanu kompetencji medialnych wraz z określeniem pól, na których istnieje konieczność przeprowadzenia szczegółowych badań, analiza aktualnej podstawy programowej (w rozbiciu na tradycyjnie rozumiane pola edukacji medialnej i informacyjnej), możliwie pełny opis istniejących inicjatyw edukacji medialnej i informacyjnej w Polsce, wreszcie analizy benchmarkowe metod wdrażania edukacji medialnej i informacyjnej w czterech wybranych krajach (Węgry, Kanada, Wielka Brytania i Francja).

2. Edukacja informacyjna i medialna – konwergencja kompetencji

Współczesne przemiany mediów i technologii informacyjnych skłaniają nas do nowego podejścia do pojęcia kształcenia kompetencji w tym zakresie. Dotąd mówiliśmy o mediach, telekomunikacji i informatyce, traktując je jako oddzielne pola. Obecnie obserwujemy zjawisko konwergencji, która z jednej strony określa techniczne aspekty integracji tych trzech obszarów, a z drugiej – oznacza szeroki proces zmiany, do którego to zjawisko się przyczynia (zmiany technologiczne, przemysłowe, kulturowe i społeczne). W związku z powyższym, współczesne, konwergentne i cyfrowe media – z braku odpowiedniego pojęcia – określamy mianem „nowych”. Pomimo trudności i sporów definicyjnych, rozdzielane dotąd pojęcia kompetencji medialnej i informacyjnej należy traktować jako całość, wskazując na różne ujęcia tej samej rzeczywistości komunikacyjnej. Możemy mówić nawet o pewnej konwergencji kompetencji.

Wspólne pozostaje pojęcie „kompetencji”, przez które rozumiemy kategorię obszerniejszą niż czysto techniczna umiejętność posługiwania się daną technologią. Na kompetencje te składają się postawa, wiedza i umiejętności, które wykorzystujemy w komunikacji społecznej i tworzeniu współczesnej kultury. Takie ujęcie pozwala uniknąć sprowadzania kompetencji jedynie do obszaru techniki, otwiera na społeczno-kulturowy kontekst jej stosowania. Jest to widoczne zwłaszcza w błędnym rozumieniu kompetencji informacyjnej jako zdolności do sprawnego posługiwania się aplikacjami komputerowymi. Tymczasem obejmuje ona korzystanie z różnych źródeł i form przekazu w celu zdobycia wiedzy.

Termin „kompetencja” jest dosyć szeroki i podlega różnym typologiom, jednak zdaniem dr Antoniego Ludwiczynskiego oznacza on „dyspozycje w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw, zapewniające realizację zadań zawodowych na poziomie skutecznym i (lub) wyróżniającym, stosownie do standardów określonych przez organizację dla danego stanowiska. Warto wspomnieć, że wielu autorów obok wymienionych wyżej trzech komponentów kompetencji wyróżnia dodatkowo jeszcze

doświadczenie, motywację, czy też cechy osobowości, które mieszczą się w trzech podstawowych elementach kompetencji”¹.

Podjęwając próbę doprecyzowania danej kompetencji, poprzez dodanie do niej odpowiedniego przymiotnika, interpretacja nie okazuje się wcale łatwiejsza. Tak jest również w przypadku „kompetencji medialnej” oraz „kompetencji informacyjnej”. Ze względu na pluralizm mediów, szybki rozwój technologii, różnorodność form i sposobów przekazywania informacji, a także zmianę postaw samych odbiorców, stających się jednocześnie czynnymi uczestnikami tych wszystkich procesów, znalezienie w tym wszystkim jednego wspólnego mianownika staje się nie lada wyzwaniem.

Rozbieżności w przypadku zdefiniowania „kompetencji medialnej” wiążą się bezpośrednio z problemem jednoznacznego określenia samej „edukacji medialnej”. Podobnie jest z resztą z „kompetencją informacyjną”, gdyż „edukacja informacyjna” również rozumiana jest w różnoraki sposób. Trudno wprost nazwać i opisać w jednej definicji cały szereg rozmaitych cech, umiejętności oraz sposobów interpretacji, gdyż dotyczą one mediów w szerokim ujęciu oraz przepływu treści między różnymi platformami medialnymi (konwergencja).

3. Edukacja medialna

Według Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, edukacja medialna „to proces kształtowania i upowszechniania umiejętności świadomego i krytycznego korzystania ze środków społecznego przekazu we wszystkich grupach społecznych oraz wiekowych. Proces edukacji medialnej to działania, które powinny trwać przez całe życie, ponieważ formy i technologie przekazu ulegają zmianom, a ponadto społeczeństwo także ulega ciągłym przeobrażeniom”².

KRRiT wyjaśnia również termin kompetencja medialna: „w procesie edukacji medialnej zdobywa się kompetencję medialną, która charakteryzuje świadomego i aktywnego odbiorcę przekazu medialnego. Odbiorca ten, rozumiejąc stosowane w mediach mechanizmy tworzenia i selekcji informacji, potrafi nie tylko skutecznie i bezpiecznie korzystać z mediów tzn. krytycznie ocenić odbieraną treść, w tym reklamy i inne przekazy handlowe, ale także twórczo używać środków przekazu w codziennym życiu”³.

---

¹ *Od kompetencji do konkurencyjności*, <http://cio.cxo.pl/news/376933/Od.kompetencji.do.konkurencyjnosci.html> (dostęp 11.12.2011).

² *Dyrektywa medialna. Pytania i odpowiedzi*, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, <http://www.krrit.gov.pl/dla-mediow-i-analitykow/dyrektywa-medialna/pytania-i-odpowiedzi/> (dostęp 17.11.2011).

³ Tamże.

Podobnie do KRRiT formułuje wyjaśnienie terminu prof. Bronisław Siemieniecki. Jego zdaniem „najogólniej rzecz ujmując, celem edukacji medialnej staje się przygotowanie ludzi do: odbioru mediów i posługiwania się mediami jako narzędziami intelektualnymi współczesnego człowieka. Przygotowanie człowieka do świadomego i krytycznego odbioru różnego rodzaju komunikatów medialnych, wymaga dużej wiedzy o mediach rozumianych w kontekście narzędzi komunikowania oraz przekazywanych przez nie treści”⁴. Jednocześnie Siemieniecki zwraca uwagę, że „trudno (...) w procesie kształcenia oddzielić przygotowanie do odbioru komunikatu medialnego od posługiwania się narzędziami. W procesie kształcenia możemy bardziej kłaść akcent na sferę narzędziową, albo kulturową (...). Przesadnie został położony nacisk na nośnik informacji, natomiast sfera kulturowa została zepchnięta na margines. Ma to daleko idące negatywne skutki dla kształcenia i wychowania”⁵.

Siemieniecki wyraźnie rozdziela kompetencje kształtowane w trakcie edukacji medialnej, wskazując na „praktyczne kompetencje medialne, w jakie powinien być wyposażony człowiek współczesny oraz kompetencje intelektualne, np. krytyczny odbiór informacji”. W ten sposób włącza w obręb edukacji medialnej, poza kognitywistyczną teorią komunikacji medialnej, teorią i praktyką kultury masowej i metodyką kształcenia medialnego, również „technologię informacyjną, zajmującą się narzędziową stroną zbierania, przetwarzania oraz prezentowania informacji przez człowieka”⁶.

Termin „edukacja medialna” funkcjonuje w Polsce w nieco innej formie niż w piśmiennictwie anglojęzycznym. *Media literacy* – bo tak za granicą określana jest kompetencja medialna – jest w Polsce używane jako synonim kompetencji medialnej. Zdarza się jednak, że pojęcie to jest tłumaczone jako edukacja medialna.

4. Edukacja informacyjna

Zagadnienie kompetencji informacyjnych nie ma powszechnie uzgodnionej, jednej definicji. Warto jednak podkreślić, że większość z nich określa ten termin jako zestaw umiejętności związanych ze zdobywaniem informacji, począwszy od rozpoznania potrzeb informacyjnych aż do właściwego wykorzystania zdobytych informacji⁷. Ponadto analiza różnych definicji *information literacy* prowadzi do wniosku, że wszystkie one traktują zdobywanie umiejętności informacyjnych jako proces/cykl,

---

⁴ B. Siemieniecki, *Media w pedagogice*, [w:] *Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki*, t. I, tenże (red.) Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2007, s. 137.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 138.

⁷ L. Derfert-Wolf, *Information literacy – kształcenie umiejętności informacyjnych w bibliotekach akademickich*, [w:] *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*, B. Antczak-Sabala, M. Kowalska, L. Tkaczyk (red.), Toruń 2009, s. 186.

który przyczynia się do skutecznego i właściwego wykorzystania informacji i jest związany z krytycznym myśleniem. Zgodnie uznaje się, że umiejętności informacyjne są niezbędne bez względu na wiek i pełnią rolę społeczną oraz, że warunkują bycie aktywnymi obywatelami społeczeństwa informacyjnego.⁸ Maria Próchnicka podkreśla konieczność nabywania kompetencji informacyjnych przez wszystkich członków społeczeństwa, pisząc: „*information literacy* stanowi zintegrowany zespół wiedzy, umiejętności, postaw, świadomości i wartości, które są konieczne do działania we współczesnym społeczeństwie, we wszystkich sferach życia społecznego. Kompetencje informacyjne są niezbędne nie tylko dla tych członków społeczeństwa, którzy uczestniczą w działaniu poszczególnych organizacji, ale i tych, którzy znajdują się w zasięgu ich oddziaływania, czyli dla całego społeczeństwa. Konieczność bycia *information literate* obejmuje wszystkich członków społeczeństwa (...)”⁹.

Definicja wypracowana w 1989 r. przez Stowarzyszenie Bibliotek Amerykańskich – American Library Association (ALA) określa kompetencje informacyjne jako zespół umiejętności pozwalających użytkownikowi ocenić, kiedy informacja jest potrzebna oraz wyszukać, ocenić i wykorzystać informacje pochodzące z rozmaitych źródeł¹⁰. Ludzie posiadający te umiejętności wiedzą, jak się uczyć, ponieważ znają organizację wiedzy; wiedzą, jak znaleźć informację i jak ją wykorzystać w taki sposób, by była przydatna innym oraz są przygotowani do uczenia się przez całe życie¹¹.

Kolejna definicja *information literacy*, o której należy wspomnieć to koncepcja opublikowana przez Christine S. Doyle w 1992 r. Zgodnie z nią osoba posiadająca kompetencje informacyjne ma przede wszystkim świadomość, że odpowiednia i kompletna informacja jest podstawą inteligentnego podejmowania decyzji. Osoba taka rozpoznaje potrzeby informacyjne i w oparciu o nie formułuje pytania informacyjno-wyszukiwawcze, identyfikuje potencjalne źródła informacji, buduje efektywne strategie wyszukiwawcze, uzyskuje dostęp do źródeł informacji różnego typu, zaś wyszukane informacje ocenia i porządkuje w celu praktycznego zastosowania, włącza je w istniejący zasób wiedzy oraz wykorzystuje w procesach krytycznego myślenia i podejmowania decyzji¹².

---

⁸ Tamże.

⁹ M. Próchnicka, *Information literacy. Nowa sztuka wyzwolona XXI wieku*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja: między podziałami a wspólnotą*, J. Dziemiawkoska (red.), Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej 2007, s. 442.

¹⁰ *Presidential Committee on Information Literacy. Final Report*, <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/publications/whitepapers/presidential.cfm> (dostęp 2.05.2010).

¹¹ *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*, American Library Association, 2000, <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/standards.pdf> (dostęp 02.05.2010).

¹² C. S Doyle, *Outcome Measures For Information Literacy Within The National Education Goals Of 1990. Final Report To National Forum On Information Literacy. Summary Of Findings*, ERIC Digest 1992. Cyt. za: *Information Literacy in an Information Society*. ERIC Digest, <http://www.ericdigests.org/1995-1/information.htm> (dostęp 26.06.2010).

Z kolei zgodnie z dokumentami Association of College and Research Libraries (ACRL) z USA, osoba posiadająca kompetencje informacyjne potrafi określić zakres potrzebnej informacji, efektywnie uzyskać oraz krytycznie ocenić informację i jej źródła oraz włączyć wybrane informacje do zasobu swojej wiedzy. To, co szczególnie ważne w ujęciu zaproponowanym przez ACRL to fakt, że jednym z elementów kompetencji informacyjnych jest zdolność zrozumienia ekonomicznych, prawnych i społecznych problemów związanych z pozyskiwaniem i wykorzystywaniem informacji; osoba taka pozyskuje i wykorzystuje zatem informacje w sposób etyczny i zgodny z prawem¹³.

W 2004 r. brytyjski Chartered Institute of Library and Information Professionals (CILIP) opublikował¹⁴ bardzo uniwersalną definicję¹⁵, według której *information literacy* jest wiedzą o tym, kiedy i dlaczego potrzebna jest informacja, gdzie ją znaleźć i jak ocenić, wykorzystać i zaprezentować zgodnie z etyką. Co ważne, informacja może pochodzić z różnego rodzaju źródeł: drukowanych, cyfrowych lub z przekazów ustnych od osób trzecich. Jednocześnie zakłada się, że na kompetencje informacyjne składa się szereg praktycznych umiejętności, wśród których wyróżnia się potrzebę rozumienia potrzeb informacyjnych i dostępności źródeł. Ważna jest też umiejętność wyszukania informacji w rozmaitych źródłach, oceny jej wiarygodności i umiejętność dalszego wykorzystania, w tym umiejętność jej zaprezentowania i ewentualnego zapisania na odpowiednim nośniku.

Ważna jest też definicja wypracowana przez ekspertów UNESCO i zaprezentowana najpierw w tzw. Deklaracji praskiej w 2004 r., później zaś rozwinięta we współpracy z International Federation of Library Associations i National Forum on Information Literacy i ponownie przedstawiona w tzw. Proklamacji aleksandryjskiej. Według tej proklamacji, *information literacy* leży u podstaw kształcenia ustawicznego i są „światłem” dla społeczeństwa informacyjnego. *Information literacy* umożliwia ludziom wszystkich zawodów i ze wszystkich środowisk efektywnie szukać, oceniać, wykorzystywać i tworzyć informacje w celu osiągnięcia swoich celów osobistych, społecznych, zawodowych i edukacyjnych. Jest to podstawowe prawo człowieka w cyfrowym świecie i promuje społeczną integrację wszystkich narodów. *Information literacy*:

- obejmuje umiejętności rozpoznawania potrzeb informacyjnych, lokalizowania, oceny, zastosowania i tworzenia informacji w kontekście kulturowym i społecznym;

---

¹³ ACRL: *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*, <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/informationliteracycompetency.cfm> (dostęp 26.06.2010).

¹⁴ CILIP defines *Information Literacy for the UK*, C. Armstrong (red.), http://eprints.rclis.org/6087/1/Article_Update_25102004.pdf (dostęp: 26.06.2010).

¹⁵ L. Derfert-Wolf, *Information literacy – kształcenie...*, dz. cyt., s. 187.

- ma zasadnicze znaczenie dla przewagi konkurencyjnej osób, przedsiębiorstw (szczególnie średnich i małych), regionów i narodów;
- stanowi klucz do skutecznego dostępu, wykorzystania i tworzenia treści w celu wsparcia rozwoju gospodarczego, edukacji, ochrony zdrowia i usług oraz wszelkich innych aspektów życia współczesnych społeczeństw;
- wykracza poza obecne technologie, obejmując uczenie się, krytyczne myślenie i umiejętności interpretacyjne, bez względu na przynależność do określonego środowiska zawodowego czy społeczeństwa”¹⁶.

5. Wnioski do dalszej pracy – katalog kompetencji

Choć w niektórych fragmentach niniejszego raportu zachowaliśmy tradycyjny i spotykany w literaturze przedmiotu i oficjalnych dokumentach podział na różne kategorie, to zasadniczo kompetencje medialne i informacyjne traktujemy łącznie i szeroko. Szerokie ujęcie konwergencyjne – obejmujące całość kompetencji medialnych i informacyjnych, audiowizualnych i filmowych, krytycznych i czytelnich – wydaje się być najwłaściwszym kierunkiem prowadzenia dalszych działań. Jednym z najważniejszych wniosków z przeprowadzonych prac jest konieczność podjęcia starań o wypracowanie nowego katalogu kompetencji odpowiadającego charakterowi współczesnych mediów.

---

¹⁶ Tamże, s. 188.